

شورای عالی حوزه های علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران

حوزه علمیه الزهراء(س) کلاردشت

موضوع:

جایگاه رجعت در روایات

استاد راهنما:

سرکار خانم زهرا بحر کاظمی

پژوهشگران:

زهرا پاک

سمیه گل کوهی

ساره دلفان آذری

تابستان ۱۳۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده:

عنوان این تحقیق جایگاه رجعت در روایات می باشد. رجعت به معنای یک بار بازگشتن، یعنی برگشت به جایی که پیشتر آنجا بوده است و بازگشت دو گروه از مؤمنان و کافران محض به دنیا پس از ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و پیش از قیامت. رجعت یکی از عقاید ویژه مذهب تشیع است که از دیرباز بدان معروف گشته اند و به واسطه اعتقاد به آن مورد طعن دشمنان قرار گرفته اند، بحثها و گفتگوهای فراوانی در این باره میان بزرگان شیعه و مخالفین آنها رخ داده که تاریخ آن را ثبت و ضبط نموده است در این زمینه روایات بسیاری از خاندان نبوت به دست ما رسیده است. بر خلاف عقیده شیعه، اهل سنت عقیده به رجعت را خلاف عقاید اسلامی می دانند و آن را هیچ نمی پسندند. و بهائیت نیز عقیده به رجعت را قبول ندارد و منظور از «رجعت» را «رجعت صفات» می داند که با هیچ یک از دلایل عقلی و نقلی و حتی وضع الفاظ برای معانی قابل اثبات نیست. با توجه به این که رجعت امری قطعی است و پس از مرگ و قبل از قیامت صورت می گیرد و اکثراً نسبت به معاد و بازگشت و حسابرسی بی توجه اند و ضرورت ایجاب می کند تحقیقی در این زمینه صورت گیرد.

واژگان کلیدی: رجعت، آخرالزمان، ظهور

مقدمه:

یکی از آرزوهای دیرینه ی بشر گسترش عدالت به معنای واقعی در سراسر گیتی است. و این امید و آرزو به شکل نوعی اعتقاد در ادیان الهی تجلی نموده است. در طول تاریخ کسانی که مدعی تحقق این ایده شدند، طرح ها ریختند و چاره ها اندیشیدند، ولی نتوانستند بشر خسته دل را امیدی بخشند. آری اندیشه ی ظهور مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) تنها چراغ فروزانی است که می تواند تاریکی ها و غبار خستگی را از انسان دور کند . روزی که او می آید و حکومت واحد جهانی تشکیل می دهد، انحراف ها و بی عدالتی ها را محو می سازد و ابرهای خود خواهی و نفاق را کنار می زند تا بشر لذت و زیبایی زندگی و واقعی را در سایه حکومت اهل بیت(ع) و پیاده شدن همه احکام الهی با تمام وجود احساس کند. در آستانه این ظهور نورانی، حوادث شگفت انگیزی اتفاق می افتد که یکی از آنها بازگشت گروهی از مؤمنان واقعی برای درک و تماشای عظمت و شوکت جهانی اسلام خواهد بود. البته عده ای از کافران بد طینت نیز در این میان پیش از آخرت به دنیا بر می گردند تا به سزای پاره ای از اعمال سنگین خویش برسند. بازگشت گروهی از مؤمنان خالص و کافران ستمگر به این جهان پیش از قیامت رجعت نامیده می شود. اعتقاد به رجعت یکی از اعتقادات شیعه است و سایر مذاهب اسلامی چنین امری اعتقاد ندارد. این عقیده از زمان رسول الله(ص) تا امروز از مسائل مهم به شمار می آید.

فصل نخست مفهوم شناسی و مباحث مربوط به آن از جمله

مبحث نخست: رجعت در لغت و اصطلاح

در لغت رجعت، مصدر مره از ماده «رجع»، و به معنای یکبار بازگشت است: یعنی برگشتن به جایی که پیش تر آن جا بوده است.^۱ معنای اصطلاحی رجعت عبارت است از؛ بازگشت دو گروه از مردگان مومنان محض و کافران محض_ به همان صورت که در گذشته بودند^۲ _ به دنیا پس از ظهور حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه الشریف) و پیش از قیامت^۳، تا مومنان از برپایی حکومت جهانی عدل شاد گردند و کافران از ذلت و حقارت ستمگران متالم شوند.^۴ از روایات معصومان (علیه السلام) استفاده می شود اعتقاد به رجعت در مجموعه اعتقادات شیعه، از مرتبه والایی برخوردار است؛ تا جایی که برخی از این احادیث، منکران رجعت را از دایره ی تشیع خارج می داند. یکی از این روایات سخن امام صادق (علیه السلام) است که فرمود: از ما نیست کسی که به بازگشت ما باور نداشته باشد.^۵

مبحث دوم: تناسخ در لغت و اصطلاح

عبارت است از: انتقال نفس از بدنی عنصری یا طبیعی به بدنی غیر اولی.^۶ انتقال نفس انسانی، که مبدأ پیدایش صورت یک انسان خاص مثل «زید» بوده (پس از مردن زید)، به بدن انسان دیگری به عنوان مبدأ پیدایش آن انسان دوم.^۷

مبحث سوم: تفاوت رجعت و تناسخ

مهم ترین شباهت بین رجعت و تناسخ، «بازگشت دوباره به زندگی» است؛ اما مهمترین تفاوت این دو این است که در تناسخ، روح به بدن «دیگری» بازمی گردد و در رجعت، روح به «همان جسم سابقش» که در خاک بوده بازمی گردد.^۸

۱. رک: العين_ مفردات الفاظ قرآن.

۲. شیخ مفید، اوائل المقالات، ص ۷۷.

۳. شیخ حر عاملی، الايقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، ص ۲۹.

۴. سید مرتضی، الرسائل الشریف، ج ۱، ص ۱۲۵؛ محمدرضا مظفر، عقاید امامیه، ص ۲۹۴.

۵. شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۵۸.

۶. محمدبن ابراهیم، شیرازی (ملاصدرا)، الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة العقلیة، قم: مصطفوی، ۱۳۶۸، ص ۴.

۷. جمال الدین حسن، حلی، کشف المراد فی شرح تجرید الاعتقاد، تحقیق سید ابراهیم موسوی زنجانی، چاپ چهارم، قم: شکوری، ۱۳۷۳، ص ۲۰۳.

۸. محمد بن حسن، حر عاملی، همان کتاب، ص ۳۰۵.

بگشایند، سپس حیوانات حرام گوشت را بکشم. اهل هر ملتی را میان اسلام و شمشیر مخیر کنم. هر که ایمان آورد در امان باشد و هر که نپذیرد خونس ریخته شود. ملائکه خاک از روی شیعیان ما بفشانند و مقامشان را در بهشت معرفی کنند. دیگر روی زمین گور، زمین گیر و دردمندی نماند و به برکت ما اهل بیت (علیه السلام) ، خدا همه را شفا دهد و برکت از آسمان به زمین فرود آید...».

ه) همه ائمه (علیه السلام) رجعت می کنند

بازگشت همه ی ائمه (علیه السلام) در زمان رجعت نیز در بعضی از احادیث ذکر شده است که برای نمونه به چند مورد از آن ها اشاره می کنیم:

۱. عن سلیمان الدیلمی قال: سالت ابا عبدالله (علیه السلام) عن قول الله عزوجل: (و جعلکم ملوکا)^۱ فقال: الانبیاء رسول الله و ابراهیم و اسماعیل و ذریته (علیه السلام) و الملوک «الائمه» (علیه السلام) قال: قلت: و ای ملک اعطیتهم؟ فقال: ملک الجنه و ملک الکره^۲.

سلیمان دیلمی می گوید: از امام صادق (علیه السلام) درباره ی تفسیر کلام خدا که فرمود: « شما را انبیاء و پادشاهان قرار دادیم» پرسیدم، فرمود: منظور از انبیاء رسول الله (صل الله و علیه و آله و سلم)، ابراهیم، اسماعیل و ذریه اسماعیل (علیه السلام) است و مقصود از ملوک، ائمه اطهار (علیه السلام) هستند. سلمان می گوید: پادشاهی چه به شما عطا شده است؟ فرمود: پادشاهی بهشت و رجعت.

۲. روی عن جعفر بن محمد (علیه السلام) انه قال: من اراد ان يزور قبر رسول الله (صل الله و علیه و آله و سلم) و الثمه صلوات الله علیهم من بعيد فليقل و ساق الزیاره الی قوله: « انی من القائلین بفضلکم مقرر بر رجعتکم لا انکرلله قدره و لا ازعم الا ماشاءالله ».

از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است که فرمود: « هر کس می خواهد قبر پیامبر (صل الله و علیه و آله و سلم) و ائمه صلوات الله علیهم را از راه دور زیارت کند، بگوید: همانا من از کسانی هستم که فضایل شما را قبول دارند و به رجعت و بازگشت شما اقرار می کنند و انکار نمی کنم قدرت خدا را و گمانی ندارم مگر به آن چه که خدا می خواهد».

۱. آن چه در قرآن آمده این است (اذ جعل فیکم انبیاء و جعلکم ملوکا) مائده، آیه ۲۰.

۲. بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۴۵.

۳. آلوسی از علمای اهل سنت است که به شدت با شیعه و عقاید آن ها مانند رجعت مخالف است؛ او در تفسیر آیه: (وعده الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم و لیمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم و لیبذلنهم من بعد خوفهم امنا یعبدوننی لا یشرکون بی شیئا و من کفر بعد ذلک فاولئک هم الفاسقون)^۱، می نویسد: « شیعه مخاطب این آیه را ائمه اطهار (علیه السلام) می دانند و در این زمینه روایتی نیز نقل کرده، ولی به نظر ما این روایات قابل قبول نیست و به روایتی که اهل سنت در این زمینه نقل کرده اند نیز نمی توان اعتماد کرد:

« عن عطیه انه علیه الصلاه و السلام قرا الایه فقال: اهل البیت هاهنا و اشار بیده الی القبله »^۲.

عطیه از پیامبر (صل الله و علیه و آله وسلم) نقل کرده که آن حضرت این آیه را خواندند و بعد به طرف قبله اشاره کردند فرمودند: « اهل بیت من در این جا هستند ».

در رد نظر آلوسی باید گفت همان طور که او در ابطال احادیث شیعه مدرکی ارائه نکرده، در رد این حدیث که از طریق اهل سنت نقل شده نیز دلیلی نیاورده است. بنابراین در مورد این حدیث می توان گفت که اگر سند حدیث از نظر اهل سنت قابل قبول باشد، بدون شک بر رجعت دلالت دارد؛ زیرا از سویی آیه شریفه به گروهی از مومنین وعده ی پیروزی و امنیت می دهد و از سوی دیگر پیامبر (صل الله و علیه و آله و سلم) پس از قرائت آیه، اهل بیت را یاد کرده، به موقعیت آن ها اشاره می کند.

(و دابه الارض) جنبنده ی زمین) در زمان رجعت خروج می کند

از حوادثی که در بسیاری از احادیث رجعت از آن نام برده شده، خروج دابه الارض است. ریشه اصلی مسئله، به بیان این کلمه در یکی از آیات رجعت باز می گردد.

(و اذا وقع القول علیهم اخرجنا لهم دابه لهم من الارض تکلمهم ان الناس کانوا بایاتنا لایوقنون)^۳.

و چون گفته (خدا) بر آنان واقع شود (و نشانه های قیامت آشکار گردد) جنبنده ای را از زمین برای آنان بیرون می آوریم که با ایشان درباره ی این که مردم نشانه های ما را باور نداشتند، سخن می گوید.

۱. نور، آیه ۵۵.

۲. روح المعانی، ج ۱۸، ص ۲۰۶.

۳. نمل، آیه ۸۲.

گر چه به اتفاق شیعه و سنی، خروج « دابه الارض » از نشانه های نزدیک بودن قیامت است و این علامت پیش از برپایی قیامت آشکار می شود، اما میان مفسران شیعه و سنی در این که این موجود چگونه موجودی است، چگونه از زمین خارج می شود و به چه شکلی با مردم سخن می گوید، اختلاف نظر زیادی وجود دارد.

نتیجه گیری

رجعت یکی از اعتقادات مسلم شیعه است. از نظر شیعه امامیه عقیده به بازگشت ائمه معصومین (علیه السلام) و دو گروه از این امت مومنین محض و کافرین محض پس از ظهور حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) را رجعت می نامند. رجعت از جمله حوادثی است که در هنگامه ظهور حضرت مهدی(علیه السلام) اتفاق می افتد؛ بازگشت گروهی از مؤمنان واقعی و عده ای از سردمداران کفر به دنیا. به این بازگشت پیش از رستاخیز، «رجعت» گویند شاید بتوان گفت در کمتر مسئله ای به اندازه ی رجعت، این مقدار احادیث شریف از پیامبر اکرم و ائمه اطهار(علیه السلام) رسیده است. هم چنین رجعت خصوصیتی دارد از جمله: رجعت امام حسین (علیه السلام) ، رجعت امام علی (علیه السلام)، کشته شدن شیطان، بازگشت مومنان و کفار و رجعت حتمی الوقوع است و شواهد و ادله ای عقلی و نقلی بر «ضرورت وقوع» و «امکان وقوع» آن اقامه شده است.

فهرست منابع

۱. قرآن مجید.
۲. آلوسی، محمد بن عبدالله افندی، روح المعانی، بیروت، دارالکتاب العلمیه، ۱۲۱۷ق.
۳. حرعاملی، محمد بن حسن، الايقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، انتشارات نوید، تهران، بی تا.
۴. سید مرتضی، رسائل الشریف، موسسه النور للمطبوعات، بیروت.
۵. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، دارالاسوه، بی تا.
۶. مجلسی، محمد باقر، حق الیقین، تهران، دبیرخانه همایش بزرگداشت علامه مجلسی، ۱۰۳۷ق.
۷. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.
۸. محمد بن علی بن حسین صدوق، من لا یحضره الفقیه، چاپ دوم، قم، موسسه انتشارات اسلامی، بی تا.
۹. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، بی جا، ثامن، بی جا.
۱۰. سید محمدحسین طباطبائی، المیزان، بنیاد علمی و فکری علامه طباطبائی، ج ۲، ترجمه محمدتقی مصباح، ص ۱۴۷.
۱۱. حمیدالدین عبدالحمید آلوسی، تفسیر روح المعانی، ج ۲۰.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول من الکافی، ج ۵۳، چاپ چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ ه.ش.
۱۳. شیخ حرّ عاملی، الايقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، ترجمه احمد جنتی، نوید، ۱۳۶۲.
۱۴. محمدحسین حسینی، معادشناسی، تهران، حکمت، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۱۱۵.